

GALCERAN
L'HEROI DE LA GUERRA
NEGRA

JOAN CERVERA I BATARIU

Quan a un senyor li fan un monument és que n'ha fet una de grossa. El dia que aquell pastor -Pere Matots, si mal no recordo- em va tenir bocabadat una vesprada sencera explicant-me fil per randa tot el que ell sabia d'en Jaume Galceran, se'm va acudir una idea: Té, vaig pensar: li faràs un monument, al Galceran. I m'ha eixit un monument en forma de llibre, vet-ho aquí.

A en Jaume Galceran tothom el coneix: els llibres d'història en van plens. Company, a través del temps, dels Serrallonga, Rocaguinarda, Tristany, Porredon, Sabater, Faceries, els maquis..., té una qualitat que el distingeix de tota aquesta gent: no ha existit mai. Per això era de justícia parlar-ne ara; en certa manera aquesta història és un homenatge al bandoler desconegut, que bona falta li feia. Un homenatge a tots els que han lluitat i lluiten a partir de reaccions primàries, discutides i discutibles, però que són fidels a la paraula donada, malgrat els dubtes.

En molts aspectes, en Galceran vol ser el símbol de l'esperit de rebel·lió tan necessari als pobles oprimits -i sobretot als que a més d'oprimits són porucs-. Ens trobem davant d'un fenomen: la rebel·lió contra el poder establert. Els protagonistes d'aquesta rebel·lió han rebut noms diferents al llarg dels temps: bandolers, lladres, facciosos, saltamarges, maquis, guerrillers... Per a uns, uns dimonis; per a d'altres, uns sants. [...] Qui és doncs, en Jaume Galceran? Anem a veure-ho: ell té la paraula. I el trabuc.

Aquest text és part del pròleg de la novel·la: *GALCERAN, l'heroi de la guerra negra*, de Jaume Cabré, Premi Joaquim Ruyra 1977, Editorial Laia, Barcelona; primera edició, abril 1978. La meua correspon a la quarta edició, juny 1986, i l'he retrobada ara en una petita reorganització que he fet dels meus llibres. En aquell temps Jaume Cabré i Fabré (nascut a Barcelona el 1947) ja havia guanyat diferents premis literaris, després s'hi afegí el Premi Sant Jordi 1984, amb *La teranyina*, si bé no tenia la popularitat i el reconeixement, àdhuc internacional, que ha aconseguit amb *Les veus del Pamano* (2004 – Premi Crítica) i *Jo confesso* (2011 – Premis Creixells i Serra d'Or), autèntics *best sellers* de la literatura catalana. Tal vegada podríem englobar els diversos guardons (pràcticament tots) amb la distinció del "Premi d'Honor de les Lletres Catalanes", el 2010.

En fer-ne una segona lectura, m'he trobat amb alguns aspectes que no recordo haver remarcat uns anys enrere... segurament perquè en aquell moment no estava gaire interessat pel tema.

Jaume Galceran i Queraltó, era fill del mas Queraltó a Rasos (Berguedà). L'autor el denomina també: Jaume de Berga, Jaume dels Rasos o, simplement, el Queraltó, a part d'altres qualificatius que posen de manifest, sobretot, la seva personalitat i la seva crueltat fruit de l'època que virtualment va viure. El terreny de les seves activitats de bandoler, guerriller, carlí i militar d'alta graduació (coronel dels exèrcits de S.M.) fou el Berguedà i el Solsonès, sense oblidar la zona del Montseny i les Guàrdies (part de les comarques d'Osona, la Selva i el Vallès Oriental).

A criteri meu, Cabré fa consideracions i reflexions importants en la seva subjugant novel·la; permeteu-me, doncs, que us en faci esment de la manera més concisa possible: [...] *A hores d'ara eren molts els homes que es rebel·laven contra Barcelona i contra la reina, contra les quintes i contra el mal ull que tenien ficat a la pagesia i contra tot, redenal, contra la mare que els va parir, els assassins, els deslleials, ells són els assassins, no n'han tingut prou amb guanyar la guerra sinó que es diverteixen fotent la gent, amb els impostos, amb les morts. [...] Galceran, han mort l'hereu, l'amo, han mort el teu germà, perquè no va respectar el toc de queda. Cagacalces, colló, covard del dimoni et fa por agafar el trabuc, t'embasardeixen els soldats, et fa pànic la mort negra ara que l'has vista a la vora, Queraltó escagarrinat! [...] El pregoner recomençava: Se "hasse" saber "segunt ordren" del capità general "destos reinos", en Catalunya, que als qui portin armes o fotin el trabucaire se'ls tallarà el cap! "Firmado", Manuel Breton. [...] Aprengué (Galceran) a usar el trabuc i el pedrenyal, a servir-se de l'arcabús i la pistola i de qualsevol arma de foc... i ensenyà a més d'un a tallar caps en rodó amb la destreal, o a cop de falç, o amb el volant o la dalla. [...] En Tristany no trigà a adonar-se de l'odi profund que covava aquell pagès primari i admirà el seu valor o la seva folia, que eren indestriables, fins al punt que als pocs mesos ja formava part de la plana major del guerriller. [...] Galván, el superb botifler i fanfarró merdós, general cristià, manava els reforços, un parell de milers de soldats que havien d'arribar a Berga des de Cervera, per tal de frenar les atzagaiades d'en Tristany. Aquest l'esperà en una congostada; la destrossa de cristins fou total. Conten el pagesos que pocs soldats, una cinquantena, pogueren arribar a Berga. Conten també que un dels que hi arribà fou precisament el general Galván: no calgué enviar un propi a Barcelona; li fou organitzat consell de guerra sumaríssim que el condemnà a la mort per afusellament; moria sol, cap oficial no havia sobreviscut per acompanyar-lo... El mariscal de camp de sa majestat, Benet Tristany, es disfressà de pagès i es féu acompanyar dels seus lloctinents, el coronel Galceran i el capità Mitjagalta, per tal d'assistir a l'execució. [...] Galceran, el pagès Queraltó, el lladre dels Rasos, matiner de Tristany l'heroi, guerriller de la corona seca, coronel del rei, mariscal de camp de sa majestat, era l'únic que a hores d'ara movia brega. Ell i la*

trentena que havia quedat atrapada als Rasos. [...] La seva presència era ben sabuda i temuda; havien caigut ja diverses patrulles deixant un rastre de sang i païra; la gent enraonava i passava de boca en boca el nom del Queraltó i el d'en Mitjagalta, i el d'en Masbernà, el Toca-son, el dels Torts, el gran i el petit, i en Pratdesaba de Malla, i en Sabater gran, en Corbató i en Sabater xic, i el Sabat, company de sang del Ros d'Eroles i el de molts dels homes d'en Galceran. [...] Havien decidit de travessar el Lluçanès i la Plana i anar a petar a les Guillerries. Va ser a Sant Sadurní on toparen amb els d'en Segimon Mariner, en un turó d'Osormort, de bosc espès, -Segimon, ho sento: o ens ajuntem de grat o em quedo aquí per la força. -L'avi bandoler se'l mira a la cara. M'agrada això, però caldria discutir qui és l'amo; això és casa meua. -Estàs gastat, Segimon. Deixa'm fer. [...] Les autoritats de Vic no trigaren gaire a tenir notícies d'en Jaume de Berga. Els pagesos de Vilatorrada, Sant Martí, Montrodon i Taradell, Sau i Tavertet conegueren aviat els impostos -menjar i silenci- que els exigien aquells escamots nouvinguts. [...] Tenien notícia del pas d'un furgó carregat d'unces, la paga de la guarnició de Vic, amb una minsa escorta. Els cosiren a punyalades. En Galceran i dos homes més entraren a la diligència i amb esforços van aconseguir fer fora el bagul amb les unces. L'escamot s'endinsà a l'encalç de les Guillerries amb els diners, els cavalls i les armes com a botí. La lluna pàl·lida es deixondia matinera pel Collsacabra. [...] Va ser mala sort; va ser el que havia de ser. Aquell matí enfarinat de calitja que cinc galcerans van entrar a Seva amb els cavalls xops per tal de fer provisions, els malastrucs. Duien un cavall negre, el de la dissort, i el muntava en Masbernà, el Toca-son, un home avesat més que un trabuc a la guerra i que es va deixar portar pels nervis quan van aturar aquella diligència; feren baixar el passatge mentre immobilitzaven amb amenaces el cotxer. En baixaren un pagès i un senyor d'ulleres, ben vestit, de ciutat. Els demanaren els calés. La trabucada d'en Masbernà el feu volar pels aires com un pardal, les ulleres per cí, la maleta per llà. Un home l'escorcollà. Mentre forfollejaven enderiats, el pagès, veient que no li feien cas, arrencà a córrer cap un marge, enfollit per la sang. En Masbernà, Toca-son, el poca-solta, el seguí, dalt del cavall, bramant quiet! Atureu-vos o us faig nou! L'home s'enfonya per un camp de blat daurat i erecte i en Toca-son hi enfilà el cavall. Els altres el cridaven que el deixés estar. Però era massa tard: els ungles del cavall havien encastat l'espaordit pagès contra terra. El mateix Toca-son acabà la feina d'una ganivetada, que no diguin que has patit! Quan en Galceran s'assabentà de la trifulga, tornà blanc de còlera, -Toca-son! cridava sortint fora de la cova. Has mort un pagès, oi? -Se'ns escapava, s'excusà el saltamarges. -D'ençà quan matem pagesos nosaltres? bramulà Jaume de Berga. -Et foto judici, Toca-son: per assassí. -Has de morir, Toca-son, com han de morir tots els qui maten pagesos: Mateu-lo! Ningú no s'alçà. En Galceran s'aixecà com si el punxessin, s'abraonà sobre en Toca-son, que rebé el cop per sorpresa, i l'acabà amb el ganivet. [...] Nit fosca, nit envellutada. No se sent el pas apagat de l'escamot que avança cap a la casa. La tanca ha caigut amb fresa urgent. S'ha fet el silenci negre, i la foscor callada de les Guillerries. Quatre

ombres sigil·loses avançaven cap a la casa i dues s'hi van ficar. —Quieta la mainada! —en Galceran va sentir la veu tranquil·la de l'amo des de la foscor. El rodamatolls es va immobilitzar. —Foteu el camp o us esmicolo —continuà la veu. En Galceran feia esforços per veure-hi en la negror. S'abraonà cap on sentia la veu mentre un espetec espordidor omplia el bosc. Va fer caure un cos pesat a terra, darrere seu va sentir un gemec sord. Amb el ganivet a la mà esquerra temptejà el coll de l'amo que jeia immobilitzat. —Afluixa l'or, Planetes, que sabem que n'estàs farcit. —L'erres, lladre; no tinc diners, jo. —Sabat! encén un llum que li vegi la cara. Ningú no contestà. —Te l'he cardat de per vida, el teu home, contestà l'amo amb veu forta. No en tinc d'unces, jo. —I ara, en tens? i pressionà lleugerament la fulla del ganivet. Sentí la tebior de la sang com li amarava la mà amb que aferrava el coll de la seva víctima. En Galceran, cec de ràbia, pressionà el ganivet. L'amo es convulsionà i va anar cedint a poc a poc fins a quedar immòbil. —Has mort un pagès, Galceran, com va fer en Toca-son, com mai no havies fet tu fins ara, traïdor, embasardit i covard. —Ell ha matat en Sabat, em podia haver mort a mi. —Què ha passat, Galceran? insisteix en Mitjagalta atansant-hi el cavall. —No re no ha passat! contesta enfurit el matapagesos. [...] No es movien de la vora del cau; de ben segur que a hores d'ara tot el Montseny devia estar infectat de purrialla governamental. En Jaume de Berga es mantenia mut i sorrut; passejava a grans gambades per l'esplanada entre el silenci desconfiat de la seva gent i l'esguard mig inquisitiu mig burleta del vell Segimon. —El vas matar, oi? li preguntà un moment que es trobaven sols. En Galceran se'l mirava i no va respondre. —Galceranot, no t'hi encaparris: ja l'has mort i no el pots reviscolar. No en parlis i fora penes. —Com ho sabies? no ho deu saber ningú més, oi? En Segimon deixà anar mitja rialleta. —No ho sap ningú però s'ho pensen tots, que no són rucs. Ara: la mort d'en Toca-son no te la perdonarà ningú. [...] Gent d'uniforme; semblen atabalats; el sentinella es va treure el pistolet de la faixa i se'l mirava amb tranquil·litat absoluta mentre esperava ordres. —Tothom al seu lloc, els cavalls a la cova disposà en Galceran. Els homes es movien en silenci. En Valentí el petit dels Tort, apagà el foc a cops de bota. Hi orinà al damunt i les brases fregiren. —Què Sagi, vols ballar-la o t'estimes més guardar els cavalls? —Això no m'ho perdo ni per la mort. —T'han traït, Berga; aquest cau no el coneix ni déu; algú ha xerrat per la boca. —Algun home dels meus? En Galceran tornà blanc com la cera. —Potser; o un pagès de la vora. —T'asseguro que abans que es pongui el sol sabré qui ha estat, per ma vida! No feia ni cinc minuts que esperaven que veieren entrar al seu bosc dues columnes de soldats. Quan a un senyal d'en Galceran, en Mitjagalta rebentà el crani del tinent, una pluja de bales, metralla, perdigonada, pedres i crits, escopinades i renecs caigué sobre els soldats. En tenien prou i massa per arrencar a corre bosc avall. Un sergent aconseguí deturar la davallada. —Aquest el vull viu! va cridar en Galceran; saltà de l'arbre i en quatre gambades es presentà davant l'astorat militar que aixecà les mans. —Qui us ha cantat? preguntava a l'estamordit oficial. —No ho diré, tremolava la veu, igual em mataràs. —Cert, però hi ha moltes maneres de morir, sapastre! i el Queraltó li posà

un ganivet davant dels ulls. Vols que te'n buidi un? -No t'ho diré. -Si m'ho dius salves la vida. - En Quim Padrós de Sant Hilari, ha estat. -Què li heu promès en aquest traïdor? -Deu mil rals. -Ja els té? -Els hi donaran quan sàpiguen que no ha mentit. -I com ho sabia? -Ens va dir que us va veure de casualitat aquí. No em matis ara, Galceran. M'ho has promès. -Però ja no me'n recordo. No pots quedar viu, tu, que ja en saps massa de coses. El sergent el penjaren quan els homes havien enllestit amb els soldats. -Ho sento, Segi, ens foten de casa teva. -Tinc més amagatalls, Berga. -Qui és Quim Padrós de Sant Hilari? -Si vols t'hi acompanyo. [...] Els costà tres hores llargues arribar al nou amagatall d'en Segimon. En aquell vespre de morts no podien fiar-se de ningú. Doblaren la guàrdia i seguieren al costat del foc, els que estaven lliures, per discutir el què calia fer. L'endemà començarien una dispersió per grups que donarien per acabada amb la lluna nova. A part del que podia suposar de mesura de seguretat, confiaven de desorientar el govern i fer-li la santa treballant alhora al Corcó i a Sant Celoni, a Sau i al Tagamanent. Aquella nit en Galceran i en Segimon dormiren menys que l'albada. De matinada encara fosca cavalcaven ja cap a Sant Hilari. A entrada de vila toparen amb un pagès que, atemorit, els indicà la casa d'en Padrós. Ja hi havia llum quan els unglots dels cavalls trepitjaven els còdols davant de la casa d'en Quim Padrós. En Galceran baixà del cavall i picà la porta. -A Maria! -Qui hi ha?, se sentí una veu de dona de l'eixida estant. -En Quim?, interrogà polidament amb la seva veuarra en Jaume de Berga. -Quim, et demanen!, em sembla que és en Pere de ca la Blanca. En Quim Padrós sortí a la porta dient: Pere? Però en lloc d'en Pere de ca la Blanca, en Quim Padrós topà amb l'orella negra del trabuc d'en Jaume del Rasos. -Té els deu mil rals! i li llançà una bossa de cuïro a la cara; evidentment, a la bossa hi havia pedres. Tragué l'home, arrossegant-lo i el llançà a terra, al bell mig del carrer; amb la bota li apretà (sic) el coll i li atansà el trabuc a la boca. -Per bocamoll! va cridar. I disparà. [...] El petit dels Tort i en Segimon acompanyaven el Queraltó durant la mesada de la disgregació. A les primeries s'instal·laren devora Sau, fent-se passar per llenyataires. Vivien al bosc però de tard en tard feien alguna escapada a l'hostal. -Tothom li té por a en Galceran, feia l'hostaler. -Voleu dir que us farien re? -Doncs, la veritat, no us ho puc dir. Diuen que només matxaca soldats, però sí que n'han mort de pagesos, els galcerans; per aquí es conta de tres casos pel cap baix. [...] Fou una mesada de bogeria. El Montseny, les Guillerries, la Plana, tots portaven en Galceran de boca en boca. Les colles de segadors es negaven a sortir, en ple agost, per por dels saltamarges, els soldats es despertaven obsessionats amb aquell dimoni que el matí era a Folgueroles cremant el paller d'un delator i a la tarda feia xixina una escorta de la diligència i atracava els viatgers en ple camí ral, prop de Tagamanent. Era el dimoni perquè corria per tot arreu. Els mateixos carlins se n'havien desentès perquè era massa incòmode. Tothom estava contra en Jaume de Berga i els que no tenien motiu per ser-li contraris empal·lidien només de sentir el seu nom. Estava sol, amb vint solitaris més, saltamatolls, rodamarges, bandolers de lluna, de nit fosca, de sol cremant i de nevada,

trabucaires d'estiu i de tardor, emboscats d'hivern i de fred que no coneixien la primavera ni s'aturaven a pensar que els cirerers florien i el blat es daurava, s'agostava i es vinclava assedegat de molí. [...] Feia tres nits que corria el bosc per la banda d'Orís tot sol sense cavall. Volia provar la gent de la contrada, conèixer els bosc espès, rondar broix. Tragué l'entrellat del bosc, reconegué muntanyes i turons, s'hi familiaritzà. Connectà amb pagesos: a can Moltó i al Serinyà, a can Reixach i a la Clau el reberen bé, de primer amb temor, però després amb franquesa. Volia assabentar-se pels seus propis ulls de les possibilitats de la zona per si calia un canvi d'aires de tota la seva gent. [...] És així com cal tractar les pallisses dels garlaires! De la cort i la pallissa de can Moltó no en resten sinó bigues calcinades. El Queraltó redimoniot, ha deixat constància del seu pas a cal baladrer. I l'amo en Moltó sap que la palla crema i tremola perquè tem empassar-se la sort d'en Quim de cal Padrós de Sant Hilari, i es fa creus de pensar com aquella guilla havia ensumat la seva delació. [...] Retornaven al silenci dels ungles dels cavalls i entraven al bosc solitari. En Jaume de Berga remugava: els soldats ens fan a Centelles o a Orís, vull dir jo que els tenim ben desorientats. I si volen venir, seran ben rebuts! Dos dies van trigar a ser-hi tots, tant els havia separat el mes de dispersió. Quan començava la nit del segon dia i ja no faltava ningú, en Jaume Galceran els va fer seure al voltant d'un foc discret; deixaren només un home de guàrdia. I llavors en Galceran els exposà el seu pla, punt per punt. De primer emmudiren, alguns per por, altres de son. Però no tardà a sentir-se la veu d'en Mitjagalta: -És una rucada, va dir. I el Queraltó repicava: -per què? Els altres homes callaven i en Mitjagalta s'explicava: -perquè ens mataran com a conills [...].

Del relat notarial dels fets: «...matinada de dissabte, dia de la Mare de Déu, els quinze trabucaires foren escortats cap a la plaça i després de ser llegit un edicte contra Jaume Galceran dit lo Queraltó y també lo Jaume de Berga, home d'ànima negra, bandit facinerós, cap de quadrilla, y catorze hòmens seus, lladres públichs, malfactors de camí ral i enemichs de la pau y de S.M. graciosa, els noms d'alguns dels quals han de ser per relacions y denúncies ja fetes y no comprovades, registrades algunes en aquesta notaria, y no ratificades ara per raó de les pressas que ens menen a fer justícia, els de Valentí Tort, dit també lo jove, Martí Tort y Adjutori Pratdesaba, de malnom la guilla de Malla, Ramon Sabater, dit lo Xic per raó de sa poca medida y també Andreu Sabater, dit lo gran, sense relació amb l'antesdit lo Xic, los dos de Guardiola, y lo Pere Corbató, de Rupit, y Miquel Pallarès, de Solsona, dit per molts lo Mitjagalta, y Bonaventura Carles Masbernà, lo Toca-son, d'Anglès, y Antoni Ribes, dit lo Raro, de la vila de Gironella, pagès, com Agustí Riera y Jaume Puigllosat, tots dos lladres de Roda vora Vic, l'un dit lo Pastisser i l'altre sense malnom conegut, y un altre Puig, de nom Bernat y Saltamatetas de malnom, nascut a Gòsol y encara Felip Sabat, de Riner y Fidel Puigsestòfonas de Granollers de Rocacorba, els dos lladres ja amb el trist Ros d'Eroles, y molts d'altres rebels ja ab lo Benet Tristany de mala memòria, y de tots tenint notícia certa del nom sense que, per premura de temps,

s'hagi pogut precisar a quin cos pertocavan, condemnats a ser penjats de forca negra, els van fer pujar al peu de la creu sinistra i la d'en Galceran queia al bell mig de la plaça, i com els altres refusà de besar la creu i insultà el frare, bord, matapagesos, li deia. I el frare burxava fins que en Galceran l'envià al botavant amb un gran crit... Els penjaren alhora i en Jaume Galceran, el Queraltó dels Rasos, el trabucaire de Berga, el saltabardisses esperó de deslleials, l'heroi dels matiners, el darrer rodamatolls, dansava la dansa grotesca de la forca, la ballaruga sinistra, els espasmes desesperats de l'ofec i l'escanyament, mans lligades, ulls esbatanats i llengua de pam; dansava la mort fosca i els jaumegalcerans feien el contrapàs, tots junts, acompanyats només del ritme terrible dels tambors de la mort.»

Tona, estiu 1975; estiu 1976.

En finalitzar vaig dir-me que, probablement, en alguna de les diverses Monografies del Montseny hauria sortir el tema del bandolerisme. I, encara més, estava segur que si algú ho hagués fet hauria estat, precisament, l'ànima d'aquestes Monografies, l'erudit historiador Antoni Pladevall i Font. Tot seguit vaig girar els ulls vers l'índex dels treballs publicats per Mn. Pladevall i... allà hi era: "*LA FOSSA D'EN TOCA-SON. Vida, mort i mite d'un bandoler montsenyenc*" (Monografies del Montseny/8 – 1993). I és així com vaig comprovar que el bandoler de Jaume Cabré dit *Toca-son* (virtual i imaginari company del cap de quadrilla Galceran), tenia la contrapartida en el bandoler d'Antoni Pladevall del mateix renom (real i històric, i veritable cap de quadrilla). No sé ben bé qui dels dos (Cabré o Pladevall) va influir l'un sobre l'altre. Probablement cap d'ells. Diferents camins poden entrecreuar-se per tal de donar forma (real o virtual) a qualsevol personatge; en aquest cas el de *Toca-son*. De totes maneres, cronològicament, el nostre historiador va avançar-se publicant a la revista *Taradell*, l'agost del 1957, un primer article sobre el nostre bandoler (en seguiren dos més, un l'any 1963 i el del 1975 -al qual ara ens referim). D'altra banda, el novel·lista, ell mateix ho diu, va escriure el relat a Tona, l'estiu del 1975 i el del 1976, on és ben possible que sentís a parlar d'en *Toca-son*, ja que el veritable personatge fou ferit de mort per un jove de Taradell i en un indret d'aquesta mateixa població, tan propera a Tona.

Veiem, doncs, de quina manera Pladevall inicia el seu recull històric (Monografies del Montseny/8): *Al vessant de llevant de la serralada que va del castell de Taradell a Puig-Grifó, l'Enclusa i el pla de les Sitges del Bou, no molt lluny del lloc on coincideixen els termes municipals de Taradell, Viladrau i Seva, hi ha un indret conegut com Fossa del Vilar, el Sot de la Fossa i també la Fossa d'en Toca-son. Es tracta d'uns penyals de gres o conglomerats rogencs, coronats per una fita de terme del mas Vilar-del-Bosc, del municipi de Viladrau, que es troben a frec de la carretera de Vic a Arbúcies, o més concretament de Taradell a Viladrau. El lloc és inconfusible perquè la carretera fa un gran revolt amb un pontet al seu mig. Per*

sota les penyes hi passa un minúscul rierol que sempre porta quelcom d'aigua. La importància del lloc radica en que sota els esmentats penyals el batlle i el sometent de Taradell hi van trobar mal ferit el bandoler Jaume Masferrer, àlies Toca-son, que la vesprada anterior del 23 o 24 de setembre de 1631, fou ferit per un jove de Taradell de nom Montserrat Camprodon, quan tornava del molí, segurament el Molí Espotllat de Viladrau. I el nostre historiador segueix: La enquesta històrica que vam fer ja fa anys sobre en Toca-son el presenta no com un lladre aïllat sinó com un notable "cap de quadrilla" que se situa en el moment més àlgid del bandolerisme barroc català o sigui entre en Perot Rocaguinarda (1600-1611) i en Joan Salas, àlies Serrallonga (1622-1633). Sobre l'ambient bandoler d'aquells moments i fins el mateix Toca-son en donem una breu pinzellada a Monografies del Montseny/1. Recollint totes les notícies que hem pogut aplegar es pot fer d'ell la següent semblança: en Jaume Masferrer, àlies Toca-son, en algun document oficial diu equivocadament Joan, sembla que era fill d'aquestes contrades, on abunda el cognom Masferrer, gràcies sobretot al gran mas Masferrer de Sant Sadurní d'Osormort. El seu renom o malnom "Toca-son" el rebria d'alguna particularitat característica seva: Toca-son en el sentit obvi sembla ésser un sinònim de "dormilega". Bé que la gent li deia també Toca-sons, cosa que sembla decantar el seu nom vers alguna especialitat musical. No oblidem que tots els principals bandolers tenien noms o renoms pintorescos al segle XVII, com el Galan de la Goula, el Bastard Cadell, el Borni, la Guineu, el Fadrí de Sau, en Pica-salves, en Casa de quatre, en Trucafort, lo Vadelló, en Salta-matetes, etcètera. [...] El seu radi d'acció era sobretot les Guílleries i el Cabrerès, però el trobem fent sortides vers Castellbisbal i el Gironès. Les seves actuacions són documentades entre 1629 i el 1631. Totes les declaracions dels processos a què va estar sotmès el descriuen com un home alt, ben plantat, lluint una llarga cabellera rossenca i d'uns 30 anys, famós, conegut i temut. [...] La mort d'en Toca-son va tenir un ressò especial perquè era la primera gran víctima o èxit del nou virrei, el duc de Segorb i de Cardona, que va prendre possessió del seu càrrec el 7 de novembre de 1630 i tot seguit va manifestar i posar en pràctica mesures molt dures contra el bandolerisme que aleshores era una plaga endèmica del país. [...] Com veurem, la mort d'en Toca-son fou una cosa impensada ja que el va matar un jovenet temerari de Taradell, però això fou possible perquè la forta persecució duta a terme per ordre del nou virrei, tot al llarg de l'any 1631, havia pràcticament dissolt o desbaratat la banda d'en Toca-son i aquest anava pel setembre del 1631 sol pels boscos; altrament no l'hauria pogut abatre o no s'hauria pogut escapar fàcilment el noi que el va matar o ferir greument. Els documents i la "Relació" i romanços que sobre el fet ens han pervingut expliquen clarament com va anar la seva mort. El 23 o 24 de setembre, el dia no l'hem pogut fixar, dos nois de Taradell, en Montserrat Camprodon i un altre, del qual es calla el nom perquè va marxar corrents deixant en Camprodon sol davant del bandoler, tornaven d'un molí de Viladrau, sembla que del Molí Espotllat o d'Espinçella, o bé d'un altre més llunyà com el d'en Noc, de Masvidal... Com que hi havia perill de la presència de bandolers

el moliner va deixar a en Camprodon un pedrenyal o escopeta carregada amb bales i pilotes, com se li deia aleshores. Aquest Montserrat Camprodon –no oblidem que abans Montserrat era nom d’home, les dones es deien Montserrada– és un personatge conegut en la història de Taradell, no solament per aquest fet sinó per ésser el cap d’una família procedent del mas Camprodon de la Castanya, que inicialment vivien com a masovers del mas Codina i que més tard es traslladaren a la vila, on construïren un bon casal, dit cal Ros, a l’indret on hi ha l’actual Convent de les Germanes Dominiques, del carrer de la Vila. Seria temptador pensar que van aixecar el nou casal amb les 300 lliures de la recompensa per haver mort en Toca-son. [...] Seguint la narració dels fets ens diu la “Relació” que: en arribar ambdós nois al Coll de Taradell els va sortir en Toca-son, disposat a robar-los i els va encarar les dues pistoles que portava. Com ja s’ha dit, el company que anava amb en Camprodon va poder marxar corrents, però aquest es va treure el pedrenyal que portava i va disparar contra en Toca-son, que va caure ferit d’un costat del cap; tot seguit en Camprodon va prendre la daga del bandoler i li va donar dos cops per rematar-lo i temerós que no vinguessin més bandolers va prendre les armes del caigut i va marxar a cuita corrents a notificar-ho al batlle de Taradell. Immediatament el batlle va convocar el sometent i acompanyats d’en Camprodon van arribar al lloc on ell havia deixat el bandoler. Era ja de nit i tots es van posar a buscar el bandoler creient que era mort. Sembla evident que els homes del batlle trobarien rastres de sang al lloc dels fets però al bandoler no el van trobar. La recerca va continuar fins l’endemà a la tarda quan es va trobar en Toca-son, malferit, a l’indret de la Fossa. “La Fossa d’en Toca-son” dista un quart de llegua (prop de dos quilòmetres) del lloc on fou ferit, i sembla evident que el bandoler devia tenir encara prou coratge d’arribar fins aquell amagatall. Les roques de la Fossa feien i encara fan una balma, a tocar un petit rierol. L’agonia d’en Toca-son va durar uns vuit dies en els quals fou interrogat i visitat entre altres pel baró dels termes de Taradell i Viladrau, Pere de Pertusa, vescomte de Joc. D’acord amb els documents i “Relació”, un cop mort en Toca-son el seu cadàver fou portat a Barcelona i exposat obertament per a vergonya pública i escarment de malfactors, a la plaça del Rei, on de nit li tallaren la llarga cabellera rossa que duia, segurament per lluir-la com a postís alguna dona, segons diu maliciosament en Vallès en la seva “Relació”. A Montserrat Camprodon li foren donades 300 lliures de premi per la seva acció i valentia i al batlle i sometent de Taradell 100 [...].

Fins aquí l’extracte de l’interessant aportació d’Antoni Pladevall que ens permet contraposar la figura històrica del facinerós Toca-son a la imaginària de la premiada novel·la de Jaume Cabré. Podríem entrar en les circumstàncies i aspectes que coincideixen (especialment el Montseny i les seves rodalies) i també -molts més- en els que divergeixen; però en tot cas ho deixo a la decisió, sempre encertada, dels benvolguts lectors. Opinió que sobretot podran confrontar si llegeixen tant la novel·la com l’estudi històric.